DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 Kovo 14 d. Nr. 11 (31)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

IŠSISKLEISK, SIELOS PUMPURE

efoto.lt nuotr.

Žiūrėjau žinias per televizorių. Visko ten būna, nelabai kartais ir besistebi – pasaulis margas, o žmonės nenuspėjami. Bet vis dėlto kartais kas nors ima ir pribloškia.

Šįkart tai buvo pagyvenęs advokatas, ginantis girtą gimdyvę. Ramiausiai spoksodamas į kamerą, dėstė: mano ginamoji nekalta, nu ir kas, kad prisigėrė, juk tas vaikas dar ne žmogus, jis nė pavardės neturi.

Žiūrėjau aš į jo rieboką veidą, nesugadintą intelekto (keista, kad tai advokatas, o ne koks turgaus prekiautojas – bet ką aš čia, daugelis pastarųjų kur kas tauriau atrodo!..) ir galvojau: tamsta, be abejo, turite pavardę, turite ir nekilnojamojo turto, ir kilnojamojo, aišku, ir sąskaitą banke, ir tą, ir aną… bet negi jūs galvojate, kad tai daro jus žmogumi?

Tos visos teisinės žinios ir praktikos, tūnančios tamstos galvoje, daro jus žmogumi?.. Išmoktos frazės ir nuspėjamos išeitys?.. Visa šita banali empirika?..

Šio bukoko advokato frazė puikiai iliustruoja ir kur kas aptakiau, šiuolaikiškiau, moderniau reiškiamas modernias mintis, kad moterų kūnas – jų pačių nuosavybė ir niekas čia neturi kištis. Ką noriu, tą ir darau. Ir tik nebandykit man sakyt, kad ko nors negaliu, kad kas nors yra tabu.

O vis dėlto?.. Gal kartais mūsų kūnas mums nepriklauso?. Mums nepriklauso nei savinaika, nei žudymasis, nei savo kūno niokojimas ar tyčiojimasis iš jo. Mūsų kūnas yra namai – mūsų sielos ir tų sielų, kurios trumpam juose apsigyvena, kad paskui iš jų išsiveržtų kaip paukščiukai iš lizdo ir rastų savo amžinuosius namus, savo nuolatinę buveinę.

Tos apsigyvenančios sielos – mažutės ir trapios kaip gėlių pumpurai, kurie sapnuoja savo skleidimąsi. Išgirst jas sunku, o galbūt ir neįmanoma, nes pasaulio triukšmas toks garsus ir dominuojantis, neleidžiantis klausytis, išgirsti, susimąstyti. Tik – eiti, veikti, ir kuo greičiau, kuo efektyviau. Ir mažiau galvoti, nes laikas – pinigai.

Žinoma, ir savo balso jos neturi, kad pasakytų, jog pavardė yra niekniekis, etiketė, kuri anksčiau ar vėliau bus pamiršta, kad svarbiausia – gyvybė, kuri virpa kietai susiskliaudusiuose vainiklapiuose kaip skaidrus rasos lašas. Ir kad kiekviena siela yra brangi, kokia mažytė bebūtų; tuščioje aidinčioje visatoje ieškodami menkiausių gyvybės požymių, pamirštame, kas esame ir ką turime čia pat, šalia, Žemėje.

Kiek graudžių ir baisių legendų sklando apie pamestus, pamirštus, laumių sukeistus vaikus, paliktus parugėse, miškuose, paupiuose… kodėl tos legendos nepalieka mūsų ir šiandien, kodėl kabo virš galvos kaip juodas šešėlis, nors gyvename, regis, tokiais moderniais laikais, kai žmogaus gyvybę kur kas lengviau apginti ir išsaugoti?..

To aš nežinau. Galbūt to ir neįmanoma sužinoti. Galima nebent nujausti. Tą nemeilės ir racionalumo šaltį. Nesiklausymą, kai pamiršti, kad nesi didelis – kad esi mažas. Ir tavo paties gyvybė trapi kaip gėlės pumpuras.

Renata Šerelytė

* * *

Aš paklausiau upių, kur tu.
Aš paklausiau debesų, kur tu.

Upės atsakė: žemėj tavęs nėra.
Ir atsakė debesys: nėra danguj.

Kas dabar sušukuos mano ilgus plaukus?
Kas man geltono korio atlauš?

Rytą pievos šaltos ir skaudžios.
Rankos karštos ir tuščios ilgą vakarą.

Pasakyk, kokiu žolynu išdygsi?
Pasakyk, kokiu atsibusi vėju?

Janina Degutytė

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Išsiskleisk, sielos pumpure • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Prieš 30 metų prasiautęs Laisvės virusas • **3-as psl. Astrida Petraitytė.** Lietuvybės grūdais mūsų atminties aruodą pildanti Istorikė • **4-as psl. Marija Remienė.** Mūsų Tėtis. Didžiojo lietuvių tautos egzodo 75-mečiui • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Parodoje be autoriaus – 300 paveikslų antikiniam romanui „Satyrikonas" • **6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Apie šių metų Kino pavasario ateitis • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Vienos peizažas* **8-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Apie alų midų ir giliau/ **Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Paroda „Mobilios bažnyčios" Kauno fotografijos galerijoje* Naujos knygos

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Prieš 30 metų prasiautęs Laisvės virusas

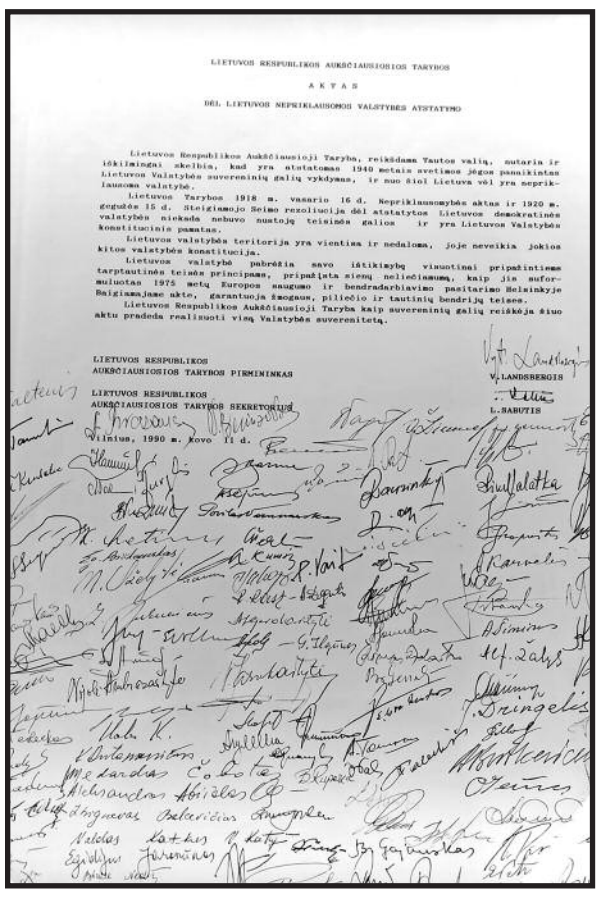

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS

AKTAS

DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATSTATYMO

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, sutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suverenitetas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas.

Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta siesnų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suverenitetą turėdama šiuo aktu pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
V. LANDSBERGIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS SEKRETORIUS
L. SABUTIS

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

Kovo 11-osios Aktas, pasirašytas visų signatarų

Iš dešinės (pirmoje eilėje): signatarai Aleksandras Abišala ir Birutė Valionytė

Astrida Petraitytė

Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje atidaryta Lietuvos valstybės naujojo archyvo parengta paroda „...nuo šiol vėl Nepriklausoma. Kovo 11".

Vos įžengus į biblioteką Signatarus pristatantys stendai abipus centrinių laiptų kviečia kilti į „paradinę" erdvę (prieš vitražą), kur ir personalijų ekspozicija tęsiama, ir du Kovo 11-osios Aktai „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo" demontruojami – oficialusis (tik su Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio ir sekretoriaus Liudviko Sabučio parašais) ir simbolinis – mūsų akiai (ir tajai vidinei, atminties) įprastasis, pasirašytas visų Signatarų. Stabtelėję ties parodos stendais prisiminsime Signatarus, 1990-ųjų kovo 11-os vėlyvą vakarą pasakiusius „taip" Lietuvos Nepriklausomybei (čia jų portretai, lemtingojo balsavimo kortelės ir trumpas asmeninis liudijimas: ar atsakymai į, regis, paties archyvo pateiktus klausimus, ar tiesiog koks ranka rašytas Pareiškimas – sutikimas balotiruotis į vasario 24 vykstančius rinkimus dar į LTSR Aukščiausiąją Tarybą). Matyt, ir skaudžiai smigtelės: kiek jų jau į šiandieninę, 30-metį švenčiančią Lietuvą žvelgia iš Aukštybių…

Po šios „asmeninės pažinties" reiks vėl leistis žemyn (norisi sakyt: į pirmą aukštą, bet kažkodėl bibliotekoje iškart įžengi į antrą). Ten, Valstybingumo erdvėje, paroda tęsiama kitais dokumentiniais liudijimais – ir fotografų užfiksuotais to meto epizodais (Aukščiausioje Taryboje ir prie jos), ir valstybinio - net tarptautinio – lygio raštais (pvz., Jacques'o Chirac'o sveikinimu), ir kai kuriomis asmeninėmis Signatarų relikvijomis (apdovanojimais ir kt.)

Kovo 5 d. paroda oficialiai atidaryta – dalyvaujant jos organizatoriams, garbiems svečiams ir šiaip Kovo 11-ąją švęsti geidaujantiems. Renginio vedėjo Rimanto Bagdzevičiaus pajuokavimai apie vienintelį 30-mečio šventimą uždaroje patalpoje išties atliepė mano nuoskaudai išgirdus žinią, kad Seime nevyks jokie Kovo 11-ajai skirti renginiai (paminėta bus lauke)… Bagdzevičius ne tik 1990-ųjų Aukščiausiąją Tarybą, bet ir čia susirinkusiuosius įvertino užsikrėtus Laisvės virusu…

Jauniems - akivaizdu, jau Nepriklausomybėje gimusiems – Karo akademijos kariūnams stovint garbės sargyboje prie abiejų Aktų, sakytos šventinės kalbos. Perskaičius Vytauto Landsbergio sveikinimo laišką (jo dalyvauta Kaune Istorinės prezidentūros renginyje), pasisakė du Kovo 11-osios Akto signatarai - Aleksandras Abišala ir Signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė (tarp klausytojų dar dalyvavo Saulius Pečeliūnas). Abišala prisipažino iš pradžių abejojęs, ar verta švęsti Kovo 11-ą – juk turime pamatinę Vasario 16-ą; vis dėlto prisiminimai apie tėvų ir senelių pasakojimus iš pokario bei ankstesnių kovų už Lietuvos Nepriklausomybę padėję suvokti: ir jo trims anūkams prasminga per asmeninę prizmę pažinti Istoriją, prisiimant atsakomybę už savo valstybę. (Ne vienas vėliau pasisakęs šias abejones atmetė ryžtingu „Reikia švęsti!").

Valionytė įvertino Aukščiausios Tarybos, į kurią per vasario 24-os rinkimus laimėjo Sąjūdžio dauguma, neįtikėtinai aukštą (vėliau nepasiektą) intelektinį lygį – jame buvo 46 mokslo daktarai. Ji priminė kovo 11-os žingsnius (nuo 9 val.) iki 22.44 AT pirmininko Landsbergio paskelbtų balsavimo rezultatų: 124 UŽ nepriklausomos valstybės atstatymą, 6 susilaikė, balsavusių „prieš" nebuvo (AT dar buvo nepilnos sudėties – kai kuriose apygardose turėjo įvykti pakartotiniai rinkimai).

Valionytė išsakė ir aiškią savo poziciją: Lietuva yra ČIA, primindama Signataro (jau a.a.) Algirdo Patacko prikeltą seną lietuvišką žodį „butšaknis" – liekantis ūkyje, prisiimantis atsakomybę už giminės tąsą, taigi – daliai mūsų natūraliai išsisklaidant, svarbu, kad liktų butšaknių, sergstinčių protėvių palikimą, jį perduodančių vaikams ir anūkams… Signatarų klubo vadovė skeptiškai įvertino tą sklandantį (mūsų pačių kuriamą) mitą neva visi norėję Laisvės – toli gražu, buvę ir kitokių nuotaikų.

Tad tuo džiugiau, kad Kovo 11-osios stebuklas įvyko!

(Įterpsiu paties Algirdo Patacko pasisakymą apie visai kitonišką Aukščiausiąją Tarybą – jau išrinktą pakilusios Tautos, demokratiškai:

„Įdomus buvo tas mūsų parlamentas - šalia politinio kalinio, atpylusio trisdešimt metų lageriuose, sėdėjo buvęs NKVD vertėjas tardytojas, šalia CK sekretoriaus – už tikėjimą kalėjęs kunigas, šalia atsipenėjusio kolūkio pirmininko – hipiškos išvaizdos barzdočius." *)

Sveikinimo žodį dar tarė kultūros viceministė Ingrida Veliutė, Lietuvos istorijos instituto direktorius Alvydas Nikžentaitis, M. Mažvydo bibliotekos vadovas Renaldas Gudauskas, Lietuvos vyriausioji archyvarė Kristina Ramonienė ir Lietuvos valstybės naujojo archyvo direktorė Danutė Kontrimavičienė; pastaroji apibūdino jos kolektyvo rengtos parodos eksponatus.

Tarp kalbų įsiterpė ir Laisvę šlovinančios dainos (štai partizanų bunkeryje gimusi "Sesė") – jas, pritardamas sau gitara, atliko bardas Povilas Girdenis; beje, jis perdavė ir savos darbovietės - Lietuvos ypatingojo archyvo sveikinimus.

Labai svarbu archyvuose saugoti mūsų Istorijos liudijimus. Dar svarbiau – kad Istorija, ir toji trisdešimtmetė, mums gyvai bylotų. Kad nebijotume užsikrėsti Laisvės virusu.

Laisvę šlovinančias dainas atlieka bardas Povilas Girdenis. A. Petraitytės nuotr.

** Astrida Petraitytė. Algirdas iš Kauno. Antroji knyga: Kuriant valstybę. – Vilnius: Homo liber, 2017, p.25*

Lietuvybės grūdais mūsų atminties aruodą pildanti Istorikė

Astrida Petraitytė

Kažkada vardindama renginio dalyvius esu parašiusi: prof. Ingė Lukšaitė... Padariau klaidą pridėdama titulą, dėsningą – man eruditė darbštuolė habilituota mokslų daktarė, Reformacijos LDK ir Mažojoje Lietuvoje tyrėja, įvairių leidinių autorė yra Profesorė par excellence.

Kalba istorikė Ingė Lukšaitė (centre). A. Petraitytės nuotr.

Pradėdama Valdovų rūmuose surengtą vakarą-diskusiją „Lietuvių raštijos pradžia ir kultūrinės atminties kūrimas" istorikė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė kreipėsi į jo iniciatorę tiesiog – Inge, pridurdama, kad jokie titulai jai nereikalingi. O renginys ne šiaip - jis buvo skirtas Ingės Lukšaitės 80-mečiui! Tik jubiliatės kuklumas ir rūpestis mūsų bendru reikalu vakarą sufokusavo į probleminį kalbėjimą. Vardu, bičiuliškai į ją kreipėsi, jos nuopelnus minėjo ir diskutantai – lotynistė Eugenija Ulčinaitė, kultūrologas Darius Kuolys, filosofas Vytautas Rubavičius (štai pastarasis pirmiausia prisipažino, kad Ingė jam yra gražiausia iš mokslininkių).

Nebuvo visai pamiršta ir pradinė vakaro intencija – Prezidento patarėja Sonata Šulcė žengė scenon su J. E. padėkos raštu, o prieš jį perskaitydama tarė ir asmeninius pagarbos žodžius: jai kaip istorikei svarbūs ir jubiliatės darbai, ir turėta galimybė dirbant Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje bendrauti bei bendradarbiauti. O Prezidento rašte pažymėti Lukšaitės nuopelnai įtvirtinant naują požiūrį į Reformacijos procesus LDK ir Mažojoje Lietuvoje, puoselėjant kultūrinę atmintį.

Renginio vedėja trumpai apibūdino jubiliatės gyvenimo kelią ir gausius darbus. Gimusi 1940 vasario 2 d. Kaune, Lukšaitė po istorijos studijų Vilniaus universitete porą metų mokytojavo, tada, įstojusi aspirantūron, ryžtingai pasuko į mokslininkės kelią.

Vardinti ir jubiliatės pelnyti apdovanojimai. Ji įvertinta Gedimino ordino Riterio kryžiumi, M. Mažvydo ir Lietuvos mokslo premijomis. Regis, nepaminėta liko Martyno Liudviko Rėzos premija, pelnyta 2017 m.

Pirmasis istorikės veikalas - *„Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a."* (1970) - jau liudijo ne tik mokslininkės interesų kryptį, bet ir asmeninio, pilietinio angažuotumo šerdį: lietuvių kalba...

Turbūt dėmesys Lietuvos (ir Mažosios Lietuvos) Reformacijos procesams buvo „marginalinis" tiek sovietmečiu, tiek ir atkūrus Nepriklausomybę... Tikėkimės, dabar, 2017-aisiais plačiau Europoje pažymėjus Reformacijos 500 metų jubiliejų, Lietuvoje net pasiryžus paskelbti Reformacijos metus, šis Martyno Liuterio, jo bendražygių raginimas grįžti prie pirminio šaltinio – Biblijos, apsivalyti nuo „žmogiškojo faktoriaus" sukeltų iškraipymų nebetraktuojamas kaip „protestas prieš krikščionybę"... Tai suvokti Lukšaitė mums gelbsti ne pirmas dešimtmetis: dar 1999 m. ji yra išleidusi solidžią monografiją „Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis".

Didelio triūso pareikalavo (ir vis dar reikalauja) vadinamosios šaltinių publikacijos, jų parengimas su visais komentarais. O kai susiduriama su tokiu gigantišku veikalu kaip Mato Pretorijaus *„Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla"*! Štai šiemetėje Knygų mugėje Lukšaitė pristatė jau jo penktą tomą.

Galiu liudyti istorikę parengus ne vieną dovaną mums, besidomintiems tuo jau tik vizijose regimu kraštu – Prūsų Lietuva. Mano asmeninėje bibliotekoje ne tik didysis Reformacijai skirtas veikalas, bet ir Lukšaitės (kartu su Sabina Drevello) sudarytas, parengtas rinkinys „Klaipėdos miesto ir valsčiaus Evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676-1685 m dokumentai" (2009).

Pokalbį apie kultūrinę atmintį renginyje pradėjo E. Ulčinaitė, primindama, kad XVI a. lietuviškieji raštai buvo apsupti gausios (turbūt ir dominuojančios) kitakalbės raštijos. Kaip paradoksalų kalbų koegzistavimo pavyzdį kalbėtoja nurodė žymiąją Mikalojaus Daukšos „Postilės" (lietuviškojo vertimo, pasirodžiusio pačioje XVI a. pabaigoje) prakalbą „Į malonųjį skaitytoją" – ji lenkų kalba, mat leidinys skirtas kunigams. Ulčinaitė, suprantama, pažymėjo ir senųjų leidinių lotynų kalba (Motiejaus Sarbievijaus ir kt.) svarbą – joje įtvirtintos tokios sąvokos kaip pilietinė, politinė laisvė ir pan.

D. Kuolys, kaip visad susirūpinęs LDK ir Žečpospolitos (Dviejų Tautų respublikos) tęstinumu, apgailestavo, kad 2018-aisiais taip akcentuotas valstybės šimtmetis. (Gal trumpumo dėlei tokia formuluotė ir nuskambėdavo, bet turbūt nepamirštame, kad šventėme atkurtos valstybės šimtmetį.) Jis pažymėjo, kad LDK bendruomenei svarbūs buvo ir sąmoningumas, ir solidarumas (o mes esą, pamiršdami pastarąjį dėmenį, akcentuojame tik laisvę).

V. Rubavičius, matyt, turėdamas omenyje pasigirstančius rypavimus, kad 1918-ųjų Lietuva esanti „filologinis projektas", o lietuvių kalba drastiškai išstūmusi dar LDK turėtąjį polilingvizmą, pabrėžė: valstybės istorija visad yra Tautos istorija; tuomet Lietuvos valstybė galėjo kurtis tik atsiribodama nuo lenkybės, lenkų kalbos. Dabar, kai jau esame sutvirtėję, mūsų kultūra gali įjimti ir kitakalbes raiškas.

Ir daugiau minčių kalbėtojai išsakė, bet prisimindama renginio intenciją, susitelksiu į Lukšaitės pasisakymą. Ji nekart rėmėsi kultūrinės atminties teorijos kūrėju egiptologu Janu Asmanu. Tapatybės kūrimui šioje teorijoje skiriamas svarbus vaidmuo.

Pasak Lukšaitės, įvairios kultūrinės atminties formos – muziejai, filmai, tekstai ir t.t. – teigia vertes, į kurias orientuodamiesi žmonės organizuoja savo veiklą. O kalba organizuoja visuomenę (bent aš potekstėje išgirdau Lukšaitę oponuojant apgailintiems LDK "daugiakalbystę") – kokia kalba kalbame, tokiai visuomenei save priskiriame. Jubiliatė iškėlė tarsi paprastą, bet, regis, aštrią potekstę: ar drįstame pasakyti, kad mums mūsų kalba svarbiausia, nors ji netobula – jos tobulinimas ir esąs mūsų uždavinys.

Kultūrinės atminties „archyvas" kiekvienai kartai, kiekvienam iš mūsų kelia klausimą: kas esame ir kuo norime būti, kokia mūsų misija Žemėje. Atsakydami į šiuos klausimus mes formuojame savos bendruomenės tapatybę - ši nėra galutinė duotybė. Lukšaitė skaudžiai pironizavo: jei mes sakome, kad sėdim „durnių laive" – tokie ir esame…

Prisipažinusi, kad jos „senieji draugai" – XVI ir XVII amžiuje, Lukšaitė apgailestavo kai kuriuos istorikus ignoruojant senąją mūsų raštiją lietuvių kalba – mat tų šaltinių nedaug ir tie patys atstovavo skirtingoms religijoms, egzempliorių tiek teišlikę, jie pasklidę po įvairias valstybes. Stipri šios raštijos pradžia buvusi Prūsijos kunigaikštystėje – nemažoje jos dalyje gyventa lietuvininkų; deja, pasak istorikės, šiandien mūsų galvose siena tarp Prūsijos ir LDK yra stipresnė nei ji buvusi XVI a.; lietuviškosios raštijos atsiradimas - bendras procesas. Lukšaitė ragino susimąstyti, kokį milžinišką darbą teko nudirbti, su kokiais gausiais uždaviniais susidurti mūsų rašto pirmeiviams - pradedant Martynu Mažvydu, bet ne vien juo!

Štai lotyniška raštija tobulinta tūkstantį metų (gal ir daugiau); LDK įsitvirtino raštija lotynų ir rusėnų kalbomis, dėl istorinių ryšių svarbi tapo ir lenkų kalba… Bet štai kilo Reformacijos obalsis, suprantama, labiausiai apeliuojantis į būtinybę suprasti Dievo žodį, ne tik girdimą (iš sakyklos), bet ir skaitomą Biblijoje… Istorikė Atlanto darbu pavadino tų mūsų pasiryžėlių pastangas lietuvišką žodį pakelti į rašto kalbos lygį – taip stojant prieš įsitvirtinusias, ilgaamžes tradicijas turinčias kalbas! Sakytinę kalbą „pervesti" į rašto – milžiniškas darbas; tuo labiau, kad pirmuosius (religinius) tekstus mėginusiem išguldyti mūsų „raštininkams", ne tik kunigams, reikėjo jau išplėtotai lotyniškai terminijai rasti lietuviškus atitikmenis, o mūsų kalba abstrakcijomis nepasižymėjusi…

Lukšaitei, pajutome, skaudu, kad mūsų kultūrinėje tradicijoje senasis Vilnius regimas be lietuvių kalbos, ji akcentavo: tarp daugelio kalbų, XVI a. čia kalbėta ir lietuviškai. Priminta: bajoras Merkelis Petkevičius XVI a. pabaigoje paragino savo aplinkos žmones išversti giesmių į lietuvių kalbą, pats išvertė Katekizmą ir išleido jį savo lėšomis!

Jubiliatės garbei gieda jungtinis Vilniaus evangelikų reformatų ir evangelikų liuteronų choras

Nukelta į 7 psl.

TREMTINYS

Kai išklydom, iškeliavom
Iš tėvynės Lietuvos,
Niekas kelio mums nerodė,
Krito bombos ant galvos.

Bernardas Brazdžionis, 1947 m.

Marija Aliodija Bareikaitė-Remienė

Mūsų Tėtis

Didžiojo lietuvių tautos egzodo 75-mečiui

Vytautas Kasiulis. Bėgimas. Kartonas, aliejus, h/pl -46,2x61,4 cm (DEP -10930). Lietuvos dailės muziejus

Pradžios žodis

Kai 2013 metais Vilniuje išleidau savo atsiminimų trilogijos paskutinę knygą „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai" (Lietuvos sostinėje pirmoji ciklo knyga „Atsukant gyvenimo laikrodį atgal" buvo išleista 2002 m., antroji – „JAV lietuvių kultūros keliuose" – 2011 m.), nebeketinau knygose vaikščioti savosios atminties takais, nes atrodė – visa, kas svarbiausia, pasakyta, įvardinta, atskleista. Tačiau po penkerių metų širdis suvirpo tarsi iš naujo ir naujai – suvokiau, kad nuoseklus chronologinis pasakojimas apie išgyventą laiką, atliktus darbus, sutiktus žmonės, išspręstas painiausias problemas yra nepilnas. Šis pasakojimas trilogijos knygomis man neleido pilnai išgryninti to, kas dabar atrodo svarbiausia gyvenimo atrama, mano asmenybės esmės impulsas, likimo genetinis tramplinas. Tai buvo mano Tėvas.

Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos amžinojo grožio ir nenykstančios prasmės kūrinys „Sename dvare" yra sutelktas į Mamatės asmenybę, kuri atgimė kūrinyje. Nesu literatūros kūrėja, mano kitos galimybės. Bet esminė intencija kyla iš to paties šaltinio – troškimo dabartyje suvokti, kas buvo ir ką man davė mano Tėvas. Jis kartu su manim buvo nuo to momento, kai gimiau ir augau Musninkų miestelyje, jis mus pravedė per visas XX a. Vidurio Europos katastrofos baisybes, kai buvome priversti bėgti iš Tėvynės nuo raudonojo teroro karo pabaigoje į Vakarus, jis buvo su manim Amerikoje iki tol, kai Viešpats jį pašaukė pas save. Dabar suvokiu, kad tai buvo svarbiausias mano gyvenimo žmogus, tikro gero, išminties, valios, taurumo šaltinis. Ir nors visi sutikti ir artimi žmonės yra brangūs, bet Tėvas man buvo ir išliko žmogiškumo svarbiausioji versmė.

Dailininkas Pranas Domšaitis, kurio kolekcijos įsigijimu ir dovanojimu Lietuvai teko rūpintis, kurio parodą Čikagoje atidariau kaip Lietuvių Fondo vadovė, yra nutapęs daug kūrinių „Bėgimas į Egiptą" tema. Visi žinome, kad Erodui nusprendus nužudyti Betliejuje gimusį Kristų, įspėtas Angelo, Juozapas naktį pasodino ant asilo Mariją su kūdikiu Jėzumi ir pabėgo į Egiptą, kur išgyveno penkerius metus, kol mirė Erodas. Dievas sūnų paslėpė saugiausioje vietoje – pas didžiausią priešą Egipto faraono žemėje, iš kurios nelaisvės Mozė Dievo tautą išvedė į Tėvynę. Dailininko P. Domšaičio daugelį kartų vaizduojamas Šventosios šeimos pabėgimas į Egiptą mums, karo pabėgėliams, gavusiems dipukų bangos pavadinimą, tapo svarbia metafora, reiškiančia ir mūsų, karo pabėgėlių – Lietuvos krikščionių likimą. Mūsų, pasiturinčių šeimų, Tėvynėje laukė sunaikinimas Sibire, kurį sovietai trėmimais prie Laptevų jūros, už poliarinio rato, amžinojo įšalo žemėje vykdė nuo 1941 m. birželio 14 d. iki pirmosios karo dienos, tad nebuvo abejonės, kad sąrašai sudaryti ir mums, ir gyvuliniai vagonai paruošti. Tad bėgimas į Egiptą kaip amžinoji egzilio tema yra ir mūsų likimo esminė tema. Visi žinome didžiąją išminties tiesą, kad žmogus neturi teisės palikti Tėvynės, išskyrus vieną vienintelį atvejį – jis gali Tėvynę palikti, tik jei gresia pavojus gyvybei. Sukruvinta širdimi, viską praradę, judėjome karo keliais į nežinią, tikėdami, kad į Tėvynę greit sugrįšime, kaip nuolat kartojo mano Tėvas, amžinai besilsintis Čikagos Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse.

Šios knygelės esmė – begalinis noras paliudyti, kas visais mano gyvenimo atvejais buvo Tėvelis, ir ypač – sunkiausiu gyvenimo laikotarpiu, kai palikę viską, ėjome per Europą karo pabėgėlių keliais.

Teisingai sakoma, kad išmintis yra tikrasis auksas, ji amžina. Tikrasis auksas yra žmonių meilė, valia išlikti ir išsaugoti kitus, mylėti ir globoti, eiti ir vesti kitus, nepalūžti. Tai kaip paveldą ir kaip amžiną priesaką gavau iš Tėvo, tai yra mano kraujyje. Kraujo balsas ir suvokimas, kas gyvenime buvo svarbiausia, pagimdė ir šios knygelės puslapius.

Kur dingo tie metai?

Po pertraukos vėl pradedu rašyti savo praėjusių dienų prisiminimus. Tik nežinau, ar kas skaitys, ar reikia, ar kam bus įdomu, nes neturiu palikuonių, nėra artimųjų.

Marija Remienė su Musninkų gimnazijos, kurią nuolat remia, moksleiviais, pasipuošusiais jos mokyklai padovanotais tautiniais rūbeliais, ir direktoriumi Vladu Trakimavičiumi

Gimiau Aukštaitijoje, Musninkų miestelyje, Ukmergės apskrityje, netoli tuometinės Lietuvos-Lenkijos sienos, tik 4 km nuo demarkacijos linijos, Vasario 16-osios Nepriklausomoje Lietuvoje. Mano tėvai: Jonas Bareika gimė ir augo Musninkuose, o Eleonora Baronaitė-Bareikienė – Kaimynėlių kaime, netoli Musninkų miestelio.

Savo gyvenimo kelią pradėjau sekmadienį, 1929 m. kovo 25 d., Viešpaties Apreiškimo dieną, Švč. M. Marijos dieną. Nuo mažens žinojau, kad katalikams tai svarbi diena, o tėveliai, ypač Tėtis, buvo tvirtas savo tikėjime ir papročiuose. Mamytė buvo išrinkusi man du vardus – Birutė-Aliodija, visai ne katalikiškus. Į bažnyčią krikštyti vežė Tėtis ir dvi poros krikštatėvių, mat buvo du vardai. Musninkų parapijos klebonas kun. Leonas Markuckis buvo geras šeimos draugas. Kai jam pasakė man parinktus krikšto vardus, klebonas užprotestavo sakydamas, kad šis vaikas atsinešė garbingą ir gražų vardą, ir mergaitė turi būti pakrikštyta Marijos vardu. Tėvelis sutiko ir visą gyvenimą džiaugėsi, o Mamytė buvo nelaiminga. Ji vis kartodavo, kad Tėvelis ir kunigas galėjo vietoj Aliodijos pavadinti Birute. Seniau pasitaikydavo, jog kasdienybėje vaiką ir jaunuolį vadindavo vienu vardu, o kad oficialų jis turi kitą vardą, sužinodavo tik prieš vestuves, išsiimant krikšto dokumentus. Iki gimnazijos laikų ir Vokietijoje ir aš nebuvau vadinama Maryte, o Liode (Aliodijos vardo trumpinys).

Sulaukiau 90-ies. Kur dingo visi tie metai? Jie bėgo labai greitai. Neatrodo, kad jų buvo tiek daug. Negalvojau, kad kada nors būsiu prisiminta ir pagerbta. Bet žmogus – nuostabą keliantis kūrinys. Sąmoningai ar nesąmoningai kiekvienas norėtume būti vertinamas, branginamas, gerbiamas ir suprastas.

Norėčiau, kad žmonės priimtų tokią, kokia esu. Kito žmogaus artumos man ypač reikia, kaip oro trūko anksčiau ir reikia dabar... Pradedu suprasti tėvelius, ypač Mamytę, kuri buvo nelaiminga iki mirties ne savo namuose, be artimųjų. Atrodo, kad ir aš panašiai jaučiuosi – esu vieniša.

Kodėl pradėjau rašyti? Noriu rašyti ne tiek apie save, o apie savo – mūsų – Tėtį, apie kurį niekas daugiau neparašys. Mano tikslas – parašyti viską, ką žinau apie savo Tėvą. Mano gyvenimas buvo ten, kur buvo mano Tėvas. Anot Mamos, aš viską paveldėjau iš savo Tėvo; savo drąsą dirbti visuomenėje, meilę Dievui ir ypatingą pareigingumą darbe bei atsakomybę.

Kurį laiką kažkas man lyg šnabždėjo: neuždaryk praeities savyje, užrašyk ką žinai ar ką žino kiti, išdalink savo ilgesį, savo jausmus, savo mąstymą, savo tėvų nuotaikas ir atskirus įvykius...

Ištikimybė idealams

Dauguma lietuvių, gimusių devynioliktojo šimtmečio pabaigoje, išgyveno carinės Rusijos priespaudos sunkumus ir gyvenimo kliūtis, tarp jų – ir lietuviškojo rašto uždraudimą. Teko pergyventi Pirmąjį pasaulinį karą, revoliucijas, krašto teriojimą. Du dešimtmečiai nepriklausomo valstybės gyvenimo, ir vėl okupacijos, tremtys, kalėjimai bei kankinimai vien dėl to, kad žmonės mylėjo savo kraštą, buvo tėvynės patriotai. Vyrai, daugiausiai kaimo, po Antrojo pasaulinio karo stojo ginti savo krašto nuo užpuolikų, neturėdami patikimų ginklų nei pagaliau – vadovų. Vyrai suprato, kad niekas kitas neateis jiems į pagalbą, tik patys turės atkovoti savo nepriklausombę...

Gyvendami svetur noromis ar nenoromis vis panyrame į atsiminimus... Aš šiuos savo gyvenimo prisiminimus skiriu Tėveliui, kuris man buvo labai brangus. Jo gyvenimiška išmintis leido mums išvengti karo negandų, bombardavimų, mums neteko kentėti alkio. Tėvo pasirinkimu šeima paliko gimtinę ir visą turtą su mintimi – kad geriau svetimame krašte, bet laisvėje, o ne Sibire. Žmonės nemėgsta skausmo ir skausmingų prisiminimų, bet tiesa ir ta, kad istoriją reikia žinoti, todėl ją reikia perduoti kitoms kartoms. Tad vėl ryžausi imtis plunksnos...

Nukelta į 6 psl.

Parodoje be autoriaus – 300 paveikslų antikiniam romanui „Satyrikonas”

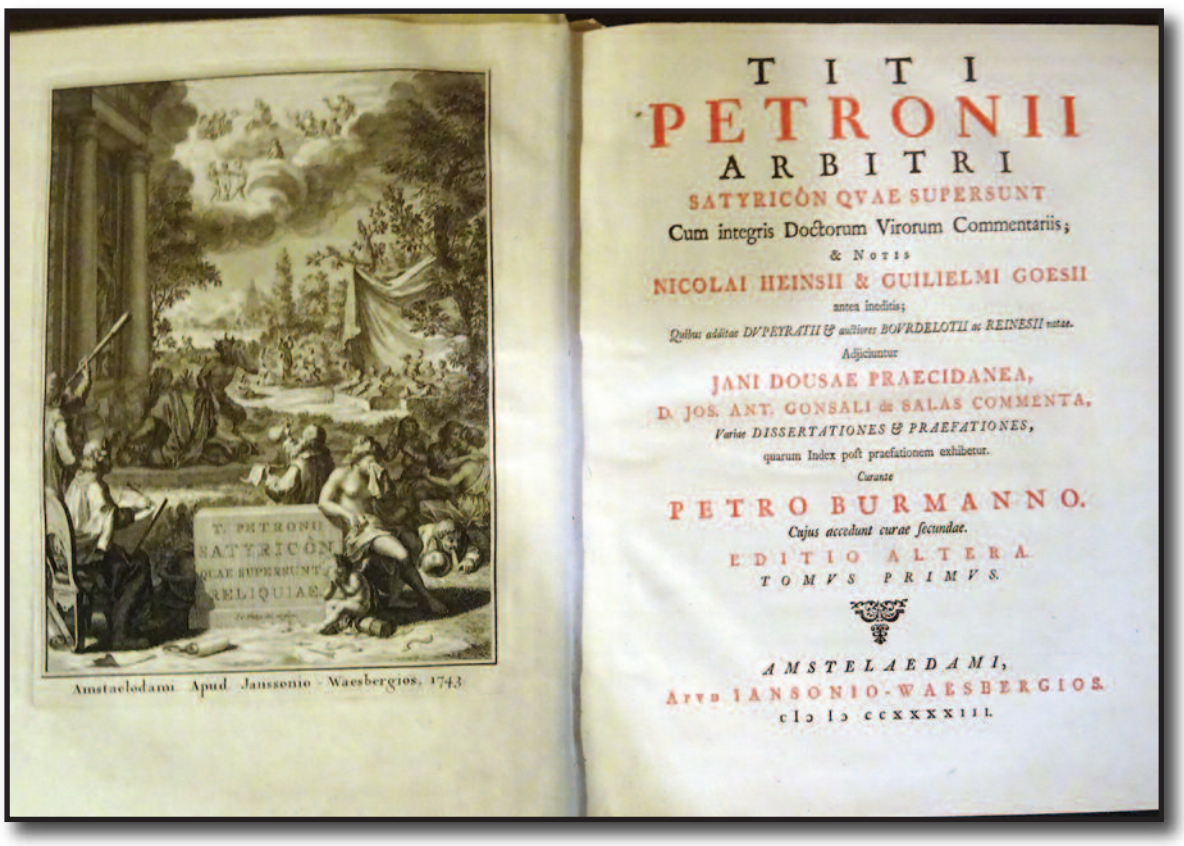

Iki mūsų dienų yra išlikusi tik dalis „Satyrikono“

Iliustracijos „Satyrikonui“. A. Vaškevičiaus nuotr.

Algis Vaškevičius

Kaune, M. Žilinsko dailės galerijoje veikia neįprasta paroda „300 paveikslų antikiniam romanui „Satyrikonas”. Ji neįprasta ir tuo, kad neturi autoriaus, ir tuo, kad net 300 koliažo technika sukurtų paveikslų, pateikiamų dvejuose muziejaus aukštuose tarsi iliustruoja šį romaną, bet tai nėra tiesioginės iliustracijos.

„Satyrikonas” yra vienas iš dviejų (antras yra Apulėjaus „Aukso asilas”) romėnų laikais parašytų romanų. Manoma, jog šio kūrinio autorius yra Petronijus. Petronijus – I amžiaus Romos imperatoriaus Nerono aplinkos patricijus. Tacito liudijimu, Petronijus buvo Nerono patarėjas, teisėjas aprangos ir stiliaus klausimais.

Žinoma, kad Petronijus 62-aisiais mūsų eros metais užėmė konsulo pareigas, o vėliau perėjo į senatorių sluoksnį. Tacito liudijimu, 66 m. Petronijus buvo įtartas dalyvavimu sąmoksle prieš Neroną ir prisiėmė įprastą tiems laikams patricijų bausmę – savižudybę nelaukiant suėmimo. Prieš tai esą Petronijus surašė visas Nerono nedorybes ir sąrašą nusiuntė imperatoriui.

Viename viduramžių „Satyrikono” manuskripte tikinama, kad jo autorius yra Titas Petronijus. Paties romano tekstas datuojamas Nerono laikų Roma. Kai kurių tyrinėtojų nuomone knygos veikėjas Trimalchionas yra paties Nerono parodija. Visus šiuos spėjimus sunku patvirtinti, nes praktiškai nieko nežinoma apie asmeninius paminėtų asmenybių bruožus. Lietuvių kalba „Satyrikonas”, iš lotynų kalbos išverstas Jono Dumčiaus, pasirodė 1984 ir 2012 metais.

Naujosios parodos eksponatai yra sukurti pagal „Satyrikono” tekstus, kurie čia taip pat yra pateikiami. Dauguma koliažo elementų yra gimę prieškario laikotarpiu, kai žmogaus veikla dar nebuvo kompiuterizuota. Koliažai ne tik atpasakoja Romos laikų istorijas, bet ir pateikia interpretacijas apie tai, kas galėjo nutikti vienu ar kitu atveju.

Parodos rengėjai teigia, kad „Satyrikonas” išties stebėtinai modernus, atspindintis seksualinę laisvę kūrinys, kuriame vyksta diskusijos apie meną, maistą ir filosofiją. Anksčiau buvęs vergas, dabar turtuolis Trimalchionas yra puikiai atskleistas personažas, manoma, kad tai ironiškas imperatoriaus Nerono portretas. Petronijaus romane demonstruojamas įvairių socialinių sluoksnių gyvenimas. Romane gausu intarpų – novelių, kurios demonstruoja visuomenės nuosmukį, papročius, ydas.

Kūrinį išgarsino ir garsiojo prancūzų kino meistro Federico Fellini 1969 metais sukurtas to paties pavadinimo filmas, kuris yra laisva senovės Romos rašytojo Petronijaus interpretacija. Juo režisierius siekė išreikšti susirūpinimą plintančioms negatyvioms šiuolaikinės civilizacijos ydomis.

Parodoje eksponuojamuose kūriniuose visa tai pateikiama išėmus atskirus epizodus iš konteksto arba suteikiant jiems kitą prasmę. Ekspoziciją galima apžiūrėti kaip nesusijusius spalvingus pasakų paveikslus arba kaip vizualius komentarus ir simbolius Petronijaus tekstui. Koliažams panaudoti praėjusio amžiaus 3-4 dešimtmečių daiktai, spaudos iškarpos, įvairios reklamos.

Parodos pradžioje lankytojams yra pateikiami žodžiai iš prancūzų skulptoriaus, grafiko, koliažų kūrėjo, poeto Jeano Arpo manifesto "Konkretus menas", parašyto 5-ojo dešimtmečio pradžioje. Tai tarsi įžanga į šią parodą. "Mes nenorime kopijuoti gamtos. Mes nenorime atgaminti, mes norime kurti. Mes norime kurti taip, kaip augalas veda vaisius ir nekopijuoja jų. Mes norime kurti tiesiogiai ir, beje, be jokio tarpininko. Kadangi šis menas neturi net menkiausio abstrakcijos pėdsako, mes jį vadiname Konkrečiu menu. Konkretaus meno kūrinys neturi būti pasirašytas autoriaus. Šis kūrinys turi likti anonimiškas didžiojoje gamtos studijoje taip, kaip debesys, kalnai, jūros, gyvūnai, žmonės".

Būtent įsiklausyti į šiuos žodžius kviečia parodos kuratorius norvegas Goranas Ohldieckas, rengęs lankytojams jos pristatymą ir klausiamas, kas vis dėl to sukūrė šiuos 300 paveikslų. Kuratorius teigia, kad autorystė nėra svarbiausiais dalykas, o autoriaus autografas ant jo kūrinio dar nereiškia, kad tas kūrinys labai geras.

„Satyrikono” yra išlikusi tik nedidelė dalis - maždaug dešimtadalis. Man labai norėjosi koliažo techniką kuo plačiau pristatyti Lietuvoje, nes čia ji nėra labai žinoma ir populiari, kaip, pavyzdžiui, Rusijoje, kaimyninėje Latvijoje ar Lenkijoje. Gal tai įkvėps labiau susidomėti koliažu ir jaunuosius Lietuvos menininkus”, – sakė G.Ohldieckas.

Pasak jo, pasaulyje yra susikūrusi tarptautinė Petronijaus draugija, kuri veiklą pradėjo Jungtinėse Amerikos Valstijose, o vėliau išplito į Europą, Australiją. Jos nariai populiarina šį kūrinį ir nagrinėja jo vertimus į kitas kalbas. Kuratorius sakė, kad po parodos šie darbai liks M.Žilinsko muziejaus fonduose.

Pasak dailėtyrininkų, šis romanas parašytas pakiliu kalbos tonu, todėl parodoje skaitant jo ištraukas galima įsivaizduoti aprašomas scenas. Koliažuose esančios žmogaus figūros nėra tik kompozicijų detalės jos tampa veikėjais, kurie skelbia savas jiems nutikusių istorijų versijas. Parodos autorius išlaiko „Satyrikono” veikėjų ir jo kūriniuose esančių žmonių tipažų panašumus, charakterius, nesutapatindamas jų, tik išryškindamas tai, kad tekstu pasakojama istorija ir ją iliustruojantys koliažai yra tarpusavyje susiję.

Tiesa, matomi vaizdai nėra tekstų citatos, todėl žiūrovas parodoje gali atlikti net du vaidmenis: būti labai atidus lankytojas, skaitantis kiekvieną romano ištrauką ir atrandantis jo detalių koliažuose arba malonumo ieškantis estetas, besidairantis po 300 kūrinių ekspoziciją ir kartas nuo karto dėmesį atkreipiantis į greta koliažų esančius tekstus, kuriuose galima atrasti ir nemažai šiuolaikiniam pasauliui pritaikomos išminties.

Apie šių metų Kino pavasario *ateitis*

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

„Ateitys" - šių metų *Kino pavasario* terminas. Tai filmai, kurie kvies pamąstyti, kas nulems mūsų *ateitis* – tiek Lietuvos, tiek planetos. Ir – rasti sprendimus, kad gyvenimas pagerėtų visomis prasmėmis (!). Režisieriai vis mažiau kuria tolimos ateities vizijų, žvelgia į ne tokias tolimas. Populiariausios temos – *Meistrai*, *Kritikų pasirinkimas, Metų atradimai, Festivalio favoritai, Europos debiutų konkursas*. Bus dvi *Retrospektyvos* – Pietų Korėjos kino aukso amžius ir *Bong Joon-ho*, kuris dešimtmečiais pabrėžia kino svarbą. Jo 2019 m. filmas „Parazitas" apdovanotas net keturiais Oskarais ir „Auksine Palmės šakele" ir pasakoja apie šeimų socialinius kontrastus. Duoklė kino klasikai – specialiai bus rodomas nespavotas, kad išryškėtų kontrastas tarp turtingųjų ir vargšų.

Esminiai akcentai žiūrovams, kurie mėgaujasi švente: parengti išskirtiniai seansai Operos ir baleto teatre, o ateityje net vizija, kad kino seansai vyktų gražiausiuose Vilniaus (ir ne tik) erdvėse. Pvz., šiemet gyvai gros Šv. Kristoforo orkestras (Čarlio Čaplino cirkas – tiek mažiems, tiek dideliems žiūrovams). Vidurnakčio seansų tendencija – ten aštresni filmi, su siaubo elementais, pvz., filmas *Zomša*.

Kino pavasario filmus pristato programų sudarytoja Aistė Račaitytė ir Meno vadovė Mantė Valiūnaitė.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Daug dėmesio skiriama jaunimui. Kartu su *Aviliu* bus siekiama įtraukti jaunus žmones į programos atrinkimą, skatinti jaunimą ugdyti kokybišką produktą – jiems bus rodomi seansai dienos metu visoje Lietuvoje. Bus ir nemokamų, mokslinių fantastinių – *Eurika*, į kuriuos tereikia užsiregistruoti: visai klasei, grupelėmis ar pavieniui. *Eurikos* programoje – ir prancūzų režisierės *Alice Winocour* filmas *Proksima,* išrinktas festivalio atidarymo filmu. Jis filmuotas realiose astronautų ir kosmoso tyrinėtojų darbo vietose.

Kokybės įvertinimo ženklas. Vienuolikti metai *Kino pavasar*yje dalyvauja 300 kino industrijos profesionalų. Vyks specialios diskusijos, kaip paskatinti lietuvius kurti kokybiškus produktus. Europoje yra per 30 kino festivalių – bus keliamas klausimas, kaip sustiprinti jų tarptautinį tinklą. Nuo 2020 *Kino pavasaris* bus globojamas šios organizacijos. Ilgametė partnerystė ir su *Lietuvos kino centru*. Svarbu ugdyti jaunuosius talentus. *Kino pavasarį* nuolat **palaiko Vilniaus miesto savivaldybė, Kultūros taryba.**

Išskirtinė komanda. Prieš 25 metus dabartiniuose Prezidentūros rūmuose keturiese svajojo apie pirmąjį *Kino pavasario festivalį*. Dabar 25-ojo Kino pavasario programą rengė 25 žmonių komanda. Meno vadovė Mantė Valiūnaitė ir programos sudarytoja Aistė Račaitytė pristatė šių metų programos filmus per Spaudos konferenciją.

Filmai – iš viso pasaulio. Per dvi savaites (nuo kovo 19 d. iki balandžio 2 d.) bus rodomi 120 ilgo metro, 56 – trumpo metro filmai iš 58 valstybių, net iš tolimo Lesoto, PAR, Gvatemalos, Sudano. Ne tik geografinė, bet ir žanrinė jų įvairovė: nuo mokslinės fantastikos – prie miuziklų ar kriminalų. O 9-oji *Forum Cinema Vingis* salė skirta patiems išrankiausiems ir drąsiausiems žiūrovams, eksperimentiniams filmams.

Centre – konkursinė *Europos debiuto* programa. Dalyvaus vienuolika filmų (animacijos, dokumentikos, vaidybinių). Pirmasis – rumunų režisieriaus *Radu Ciorniciuc* tiriamosios žurnalistikos 2020 mertų dokumentinis filmas „Akasa, mano namai", jau pelnęs daugybę apdovanojimų. Jis - apie gamtoje gyvenančią šeimą ir devynias jos atžalas, kurie priversti išsikelti iš savo lūšnos, esančios Bukarešto deltoje, į miesto džiungles. Vietos pakeitimas keičia ir jų tarpusavio santykius.

Ispanijos režisierės *Jaione Camborda* filmas „Arima" – naujųjų laikų filmas apie keturias moteris ir mažą mergaitę ir į jų erdvę įsiveržusius nepažįstamuosius. Ateiviai keičia moterų gyvenimus, vaiduokliška atmosfera apie gyvenimą tarp sapnų ir košmarų, nes tikrovė sumišusi su vaizduote, prisiminimais, jausmais, kurių negalime matyti. Latvių režisieriaus *Gints Zilbalodis* animacijos debiutas „Toli nuo namų", kurį jis kūrė beveik visai vienas trejus metus, apie berniuko ir paukštelio draugystę ir narsą, keliaujant namo per slėpiningą salą, kai į nugarą alsuoja piktoji dvasia.

Lietuvių režisieriaus Jurgio Matulevičiaus „Izaokas" – Antano Škėmos apysakos laisva interpretacija apie prarastą laiką, kaltę, draugystę ir meilę, holokaustą. Jungtinės Karalystės režisieriės Fyzal Boulifa filmas „Lin + Liusi" – apie neišskiriamas drauges, gyvenančias provincijoje, jų skirtingus charakterius, skirtingą motinystės suvokimą ir lemtį.Kroatijos režisierės Jure Pavlovic „Matriarchė" – slaugos tema. Pabėgusi nuo despotiškos motinos ir sukūrusi šeimą Vokietijoje, dukra priversta grįžti į tėviškę, kai prireikia slaugos. Niekur nedingo įsisenėjęs konfliktas tarp mamos ir dukters, ją įtraukia mažo miestelio rutina, jos gyvenimą praskaidrina tik pokalbiai telefonu su vyru ir vaikais. Filmas nemoralizuojantis, dukra stoiškai laikosi, tačiau įtampa, susijusi su praeitimi, artėjant motinos mirčiai, tik auga.

Šmaikščiausias iš debiutinių – naujosios kino kartos Ukrainos režisieriaus *Antonio Lukich* filmas „Neįgarsintos mintys", kai vaikinui tenka užduotis įrašyti ne tik vietinių Ukrainos gyvūnų balsus, bet ir Karpatuose gyvenančio reto paukščio giesmę, ir dar su ekscentriškos motinos palyda. Lietuvių režisieriaus Karolio Kaupinio „Nova Lituania" – apie tarpukario Kauną ir idėją sukurti atsarginę Lietuvą užjūryje. Filmas pripažintas geriausiu Atėnų ir Rygos kino festivaliuose. Šis filmas bus rodomas ir regos negalią turintiems žiūrovams.

Lenkų režisieriaus *Bartosz Kruhlik* „Supernova" – Gdynės kino festivalyje jau pripažintas geriausiu debiutu; apie Lenkijos korupciją, teisėsaugos neveiksnumą, kaimo degradaciją, prasideda nuo tragiško įvykio kelyje ir kalba apie socialinį teisingumą. Portugalų režisierės „Paukščių metamorfozė" – drąsus, universalus, hibridinis: tiek vaidybinis, tiek dokumentinis filmas. Tai asmeninė šeimos istorija: žmonos, auginančios vaikus tarsi augalų šaknis sausumoje, ir jos vyro, jūrų laivyno karininko, laiškai. Jų vyriausias sūnus svajoja būti paukščiu (jojo dukra ir sukūrė šį filmą apie savo močiutę). Prancūzų aktorės ir režisierės *Hafsia Herzi* filmas „Tu verta geresnio" – lengvo siužeto, bet ne lėkštas filmas apie meilę, gyvenimo painumą. Kanadiečio režisieriaus Xavier Dolan veržlus ir žaismingas filmas „Matijas ir Maksimas" – apie vyrų pažeidžiamumą. *Europos debiutų konkurso* filmus vertins žiuri nariai Rugilė Barzdžiukaitė (Lietuva), Evgeny Gusyatinskly (Rusija), Boyd van Hoelj (Olandja), Jinas Holmberg (Švedija), Katarzyna Sinarska (Lenkija).

Mūsų tėtis

Atkelta iš 4 psl.

Kiekvienas žmogus turi praeitį ir gyvenimo istoriją. Taip Visagalis Dievas patvarkė, kad kiekvienas žmogus priklauso kuriai nors tautai, kuri turi savo žemę. Pedagogas prof. F. Foerster sako, kad „Žmogus yra ne tik savo tėvų vaikas, bet taip pat ir savo krašto, savo tautos ir jos istorijos vaikas". Ne vienas teologas yra pabrėžęs, kad tik tas myli savo tėvynę, kuris kartu su ja kenčia ir džiaugiasi. Lietuviškos dvasios vedami ėjo mūsų tautos savanoriai ginti savo krašto, su lietuviška dvasia aukojosi ir žuvo mūsų didvyriai partizanai, miško broliai, gindami Lietuvos laisvę.

Ir vėl grįžtu prie klausimo: ar verta rašyti prisiminimus? Suprantu, kad mano prisiminimai neprilygs buvusių partizanų, gulagų kankinių, karių savanorių prisiminimams. Mano prisiminimuose nebus didelių dramų ar kovos dėl išlikimo, visą istorinio laikmečio naštą ant savęs buvo prisiėmęs mūsų Tėtis, mes buvome tik jo užnugaris.

Kai rašau šiuos žodžius, yra laidojamas paskutinis pokariu veikęs ir žuvęs partizanas Antanas Kraujelis-Siaubūnas. Jo pavyzdys patvirtina, kad ištikimybė idealams mums yra labai svarbi, todėl savo kukliu indėliu ir aš ryžausi prisidėti prie šių principų patvirtinimo.

Tęsinys kitame numeryje

Ingė Lukšaitė

Atkelta iš 3 psl.

Arba Jokūbo Morkūno, spaustuvininko, žygdarbis – išvertęs bene 600 puslapių knygą, ją surinko, išleido (vadinamoji „Morkūno postilė", išleista 1600 m., kritikuojama dėl prastos kalbos – priešpastatant turtingai M. Daukšos vertimų kalbai). Juk tai Vilniaus miestiečio kalba!– pabrėžė Lukšaitė.

Lukšaitė ištarė pagiriamąjį žodį ir Valdovų rūmams (realizuotai jų idėjai, kadais sulaukusiai nemažai protestų), jų vaidmeniui keliant mūsų valstybingumo reikšmę, parodant kultūrinių ryšių įvairovę LDK laikais. Prisiminusi šiuose rūmuose neseniai surengtą didingą parodą Radviloms, istorikė apgailestavo, kad lūžio laikotarpio (XVI a.) didžiausiems – kunigaikščiams Mikalojui Radvilai Juodajam ir Mikalojui Radvilai Rudajam Vilniuje nėra jokio atminimo ženklo.

Lukšaitė apgailestavo dėl lietuvių kalbos traukimosi iš viešosios erdvės – štai pereini per Gedimino prospektą… (žinome minties užbaigą: visur angliški firmų, kavinių pavadinimai). Ji pasigendanti lietuviškų dainų mūsų radijo programoje.

Istorikė perspėjo: esame kryžkelėje, mat formuojama nuomonė, kad globalumas – tai kosmopolitizmas; kartu išreikšta viltis, kad Europos

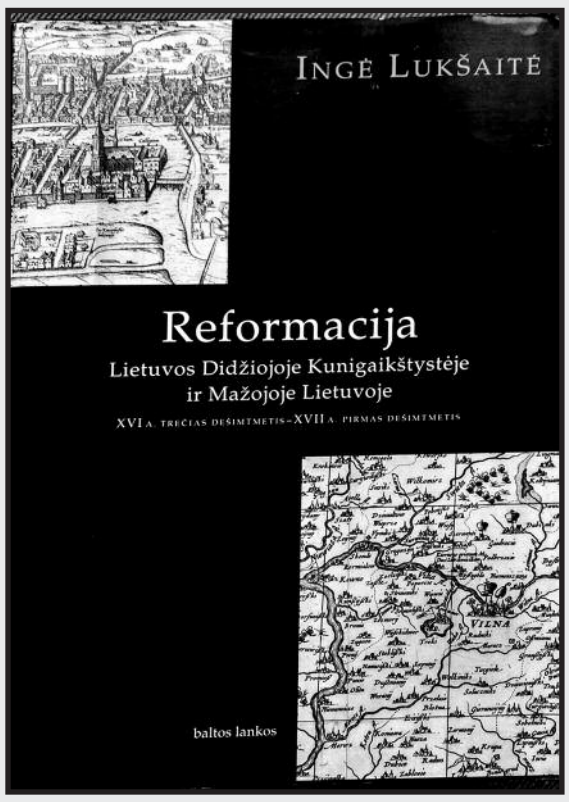

tautos padės nepranykti Lietuvai globaliame pasaulyje.

Savo pasisakymą Lukšaitė baigė dėkodama – ir gausiai susirinkusiems bendražygiams, ir Istorijos institutui, kuriame darbuotasi beveik 50 metų, ir Vrublevskių bibliotekai, kuri „antraisiais namais" buvo daugiau nei 50 metų (matyt, darbuojantis jos skaityklose, dokumentų fonduose) bei visada ją rėmusioms dviems dukroms, jų šeimoms, galiausiai visiems – „už savo gerą gyvenimą".

Širdį jubiliatei turėjo paglostyti „Čiulbėjimas" – moterų kvartetas, ir senoviniais aprėdais pasidabinęs, ir senąsias lietuviškas dainas, taip pat ir sutartines prieš kalbas ir po jų traukęs. Liuteroniškos giesmės protestantizmo tyrėją irgi turėjo džiuginti – jas atliko šiam vakarui į vieną susijungę Vilniaus ev. reformatų ir ev. liuteronų bažnyčių chorai, diriguojami Astos Saldukienės. Žinoma, po renginio jubiliatė buvo apsupta sveikintojų su gėlių puokštėmis.

O išeidami iš renginio turėjome galimybę įmesti banknotą į aukų dėžutę – gi savo kalboje Lukšaitė akcentavo mūsų skolą jiems, lietuvybės pirmeiviams, ir agitavo kiekvieną prisidėti prie Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos iniciatyvos Reformatų skvere pastatyti paminklą Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkams.

Vienos peizažas

Originalios F. Hundertwasserio architektūrinės idėjos

Ieva Marija Mendeikaitė

Savaitgalį turėjau galimybę praleisti dalį savo laiko prisimindama vieną ilgiausiai Europoje gyvavusių imperijų – Austriją. Pirmą kartą tipendama Vienos gatvėmis pasijutau tarsi būčiau pažįstamoje, tačiau tuo pačiu ir visiškai kitokioje aplinkoje nei Lietuvoje. Visi sutikti žmonės buvo labai malonūs, o gatvėje užkalbinę benamiai net prisistatydavo ir mokėdavo pasakyti kelias mintis angliškai. Nors pati Viena nedidukė ir savo pastatais bei šiek tiek skirtingais rajonais primenanti Lietuvą, jos kultūrinis gyvenimas turi savotiško kilnumo, kuris labai žavi.

Neretai bevažiuodama traukiniu išvysdavau kokį žmogelį, pėdinantį ramiai per šaligatvį su smuiku, gitara ar kokiu nors pučiamuoju, stropiai įvyniotu į jį saugančią kuprinę. Muzika ir menas vietiniams daug ką reiškia, o gal būtent todėl, kad taip vertinama kultūra ir patys žmonės atrodo esantys šviesesni.

Betyrinėdama Vienos kultūrinį gyvenimą nusprendžiau savo kelionę pradėti nuo vieno iš garsiausių vietinių meno muziejų – Leopoldo muziejaus. Šiame muziejuje susipažinau su tokiais menininkais kaip Egon Schiele, Friedensreich Hundertwasser, Gustav Klimt, Wiener Werkstätte, Otto Wagner, Adolf Loos, Josef Hoffmann, Koloman Moser, Franz Powolny, Dagobert Peche bei daugybę kitų garsių šios šalies kūrėjų. Nors daugiausia čia vietinio modernizmo ir ekspresionizmo, bet galima rasti visko. Tikriausiai todėl tai yra viena iš labiausiai lankytinų ir populiarių vietų Austrijoje.

Čia galima susipažinti ne tik su pačių menininkų darbais, bet ir jų istoriniu kontekstu. XIX amžius buvo modernizmo pradžia, kurį buvo galima ne tik matyti, bet ir jausti. Viena tuo metu buvo labai kontrastinga – atvira ir paslaptinga, svajokliška ir labai tikra. Būtent šis kontrastas Vieną pavertė modernizmo pradžios šalimi. „Viena 1990" – pabaigos datos neturinti paroda, kuri muziejaus lankytojams parodys pačius gražiausius ir intelektualiausius meistrų darbus, figūravusius šioje eroje. Daugiau nei 1300 parodoje kabančių egzempliorių savo magiją skleidžia ir žiūrovus užburia net trijuose aukštuose. Greta laiko patikrintos ir kritikų apgintos tuometinių menininkų tapybos galima rasti ir grafikos, skulptūros, fotografijos, keramikos, stiklo, metalo, odos ir tekstilės darbų. Kartu parodoje matomi papuošalai ar baldai gali būti tokie pat stebinantys, kaip ir pastarieji kūriniai. Ši paroda – tai, ką kiekvienas turi pamatyti ir patirti Vienoje, norint geriau ją pažinti, suprasti ir išjausti. O po parodos antrame pastato aukšte svečiai kviečiami išgerti puodelį kavos bei aptarti šviežius įspūdžius. „Cafe Leopold" ypatinga savo dizainu, nes joje nuolat šviečia raudona šviesa, o tamsus ir masyvus kavinės interjeras suteikia šiai vietai naujų, vos ne mistinių bruožų.

Taip pat viena labiausiai įspūdį palikusių ir tikrai rekomenduotinų Vienos vietų – vietinio menininko Hunderwasser namų kvartalas. Mažytis, jaukus ir spalvotas, šiek tiek primenantis Vilniaus Užupio gatveles, Hundertwasserhaus suteikia savo svečiams naują perspektyvą, kurios dėka jie gali pamatyti, jog kadaise čia gyveno ir kūrė vienas talentingiausių ir labiausiai šalį išgarsinusių menininkų – Friednsreich Hunderwasser. Šis namas, kaip ir menininko polinkis į architektūrą ir jos itin savotiškas suvokimas, negali nestebinti. Architektūra menininkas pradėjo domėtis dar 1950 metais, o 1972 metais jis parodė, kokie architektūriniai tipai turėtų būti aptariami ir vertinami; vienas tokių tipų – „miško stogas", kuris turėtų puošti modernaus namo stogą ir taip jam suteikti menininko trokštamos ir vertinamos natūralios bei humaniškos architektūros pojūtį.

Vėliau, kai 1977 metais Vienos meras Leopold Gratz bei federalinis kancleris Bruno Kreisky gavo laišką, kuriame buvo rekomenduojama, jog F. Hunderwasser gautų galimybę pritaikyti ir išreikšti savo architektūrines idėjas tikroje konstrukcijoje, meras nusprendė pasikviesti menininką sukurti pastato dizainą ir konstrukciją Vienoje, pagal savo požiūrį ir idėjas. Nors vėliau sekę įvairūs popierizmai, konstrukcijos vietos paieškos procesą prailgino, paprašęs architekto pagalbos menininkas sukūrė savo tobulo namo dizainą. Šiuo metu šis namas ir aplink jį esantis kvartalas yra viena labiausiai lankytinų Vienos vietų, kurios priverčia svečią ir vietinį į tą pačią šalį pasižiūrėti šiek tiek kitaip, atrasti kruopelę gyvybės, alsuojančios nuostabiuose architektūriniuose pastato poliuose, miško stoge bei ryškiose blokų spalvose.

Siekiant pažinti Vienos kiną, manau, vienas svarbiausių miesto privalumų – kino teatrų gausa. Tiesa, jeigu nesupranti vokiškai, gali kilti tam tikrų problemų dėl to, kad dauguma filmų šalyje yra originalo kalba. Bet kadangi šalis turi tiek daug kino salių, filmų įvairovė šalyje taip pat gana didelė. „Burg-Kino" – kino teatras, kuriame išvydau visų išgirtą ir daug prestižinių apdovanojimų susilaukusį Pietų Korėjos filmą „Parazitas" („Parasite"). Ne tik filmas, bet ir pati kino salė paliko didelį įspūdį. Per kelis aukštus įsikūrusi pagrindinė kino teatro salė stebint šį filmą atrodė didinga, tačiau tikriausiai ji atrodytų didinga net ir žiūrint paprastą komediją ar bulvarinę meilės istoriją. Apvalios, tamsiai raudonais apmušalais apdangstytos kėdės sukūrė įspūdį tarsi sėdėtum operos salėje ar dalyvautum Michailo Bulgakovo „Meistras ir Margarita" istorijoje. O prie to tikriausiai dar bus prisidėjęs faktas, kad šis kino teatras veikia net nuo 1912 metų ir yra vienas seniausių pasaulyje vis dar veikiančių kino teatrų. Tad net ir nesant Europos miestų fanu, Viena ir jos kultūrinis gyvenimas bei jo pažinimas turėtų būti įdomus ir naudingas kiekvienam, netikėtai ar planuotai į šalį užklydusiam keleiviui.

„Burg Kino" - vienas seniausių pasaulyje veikiančių kino teatrų

Apie alų midų ir giliau

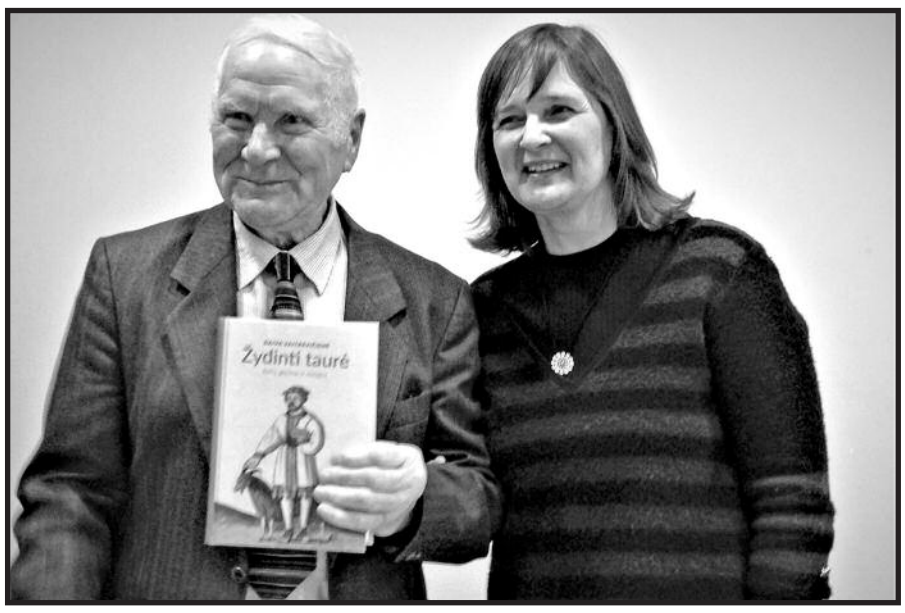

Iš k.: aludaris Julikas Simonaitis ir monografijos „Žydinti taurė“ autorė Daiva Vaitkevičienė

Daivos Vaitkevičienės monografijos „Žydinti taurė. Baltų gėrimai ir apeigos“ sutiktuvės

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukinė

Knyga, rašyta dešimt metų, žinių gausa ir konkretumu prilygstanti enciklopedijai: prirankiota istorinių šaltinių, surinkta ir daugybė nuotraukų. Autorė pati vyko ir stebėjo alaus ir midaus gamybą (knygoje nemažai įklijų).

Pradžia buvo mitologinių apeigų tyrimai: D. Vaitkevičienė užtiko, kad senovės lietuvių religijoje būta viso apeigų komplekso. Jis aprašytas Prūsijos metraštininko Mato Pretorijaus darbuose XVII a. apie Mažąją Lietuvą. Svarbu buvo ne vien religinis dėmuo: gėrimas susieja religiją, teisę, kultūrą ir politiką. Ta pati praktika ir šiandien gyvuoja, tik pakitusia forma. Kokia savita, unikali visame pasaulyje (ir germanų bei slavų kultūroje) gėrimo tradicija. „*Čia užsimojau ir užkliuvau – nes kultūrą ir religiją labai sunku suvokti be konteksto*“, pristatydama monografiją kalbėjo autorė.

Bet kurioje kultūroje yra apeiginių gėrimų. Mūsiškiai: alus ir midus. Pirmojoje knygos dalyje autorė bando aprėpti senąsias žmonijos žinias. Juk turime labai nedaug archeologinių radinių – gėrimo indų, samčių, kad iš jų būtų imami mėginiai, daromos analizės. Pasaulyje tokių tyrimų daugėja. Pvz., kada atsirado alus, midus, ką apie tai liudija žmonijos istorija. XVIII a. pab. midus išnyksta – žmonės jo nebegamina. O apie alų turime daug medžiagos. Tyrimas retrospektyvinis – bando atkurti XIX, XX a. medžiagą. Ne tik etnografine prasme, jai rūpi tos detalės, kurios iškyla gėrimo ceremonijoje.

Sakmė apie raudoną alučio spalvą. Aludariai pabrėžia, kad alutis būtų raudonas – kažkas deda alksnio pagaliukų, kiti – apynio, aviečių nuoviro. Nes tai gražu – taip turi būti, tai – tradicija. Alksnis siejasi su etnografine sakme apie velnią ir vilką: vilkas vejasi velnią, tas užšoka į alksnį, o vilkas – iš paskos ir iškanda velniui kulną – todėl alksnis raudonas, nes velnio krauju sulaistytas. Taigi alus – ne kas kita, kaip dievybių kraujas. Sudėjome miežių kraują, o čia giliau. Susiejame su germanų mitologija, kur irgi siejama su krauju.

Antroje monografijos dalyje autorė iškėlė klausimą – kokia pirminė apeiginė alaus ir midaus reikšmė? Alus siejamas su žemdirbyste, o midus – bitininkų apeiginis gėrimas.

Malda, aukojimas, linkėjimai. Trys svarbiausi apeiginio gėrimo dalykai: malda (geriant iš apeiginio medinio ar gintarinio kaušelio–samtelio su įvairaus pavidalo rankenėlėmis ir jų apkaustais, kt.); aukojimas (nuliejimas dievams ant žemės) ir linkėjimai, kurie turi ypatingą galią. Tai atsako į klausimą, kodėl gėrimai yra magiški, o jų gėrimas – apeiga. Juk graikų puotose dievai ir žmonės prie vieno stalo sėdi.

Dievai, į kuriuos kreipiamasi. Daugybė lietuviškų dievybių, į kurias kreipiamasi maldos pradžioje – Gabija, Gabjaujis (*Gabjaugia*), Perkūnas, Žemynėlė, Žemėpatis, Žemininkas (*Ziemiennik*), Ganiklis (*Goniglis Dziewods*), Vaišgantas (*Vvaizganthos*), Laima (*Laime*), Veliuona (*Vielona*). Šiuos kreipinius aptinkame *Sūduvių knygelėje*, Pretorijaus, Lasickio, Strijkovskio veikaluose ir jėzuitų dokumentuose.

Mokslininkė iš Dievo (ar iš Laimos) malonės. Taip apie Daivą Vaitkevičienę pasakė Radvilė Racėnaitė, nes Daiva turi prigimtinį gebėjimą įžvelgti mitologines struktūras kasdienybės darbuose ir įtikinamai jas aprašyti – jos 408 psl. knygą skaitai kaip romaną ir negali atsiplėšti. Pagrindiniai herojai – alus ir midus įtraukia vos ne į detektyvinę istoriją. Knyga *Girtuoklių dainos* institute tapo retenybe, o ši knyga atskleidžia sakralinę apeigų pusę, legitimuoja gėrimą ir nusigėrimą, kuris buvo tos reikšmės kitaip interpretuojamas.

Autorė pratarmėje metaforiškai kalba apie savo tyrimą – jį tarsi upėje po ledu tenka rekonstruoti (su G. Beresnevičiaus gelmine žemdirbių raiška), kai kintant pasaulėžiūrai, modernėjant tam tikras religijos žinojimas nueina gilyn.

Vaišių dainose alus ir midus eina šalia. Daugelyje vietų dainos pažymėtos kaip šaltinis. Mitologiniu požiūriu Daivos Vaitkevičienės knyga integrali: jos knygos dalių derinimas sėkmingas. Dainų (lietuvių, latvių ir kitų tautų) prie teksto nepritempinėja, su dainom elgiasi atsargiai. Iš patirties su folkloru žinome, kad dainos dažnai apgauna: kuo jos senesnės, tuo labiau traukia gilyn. Kalbant apie vaišių dainų žanrą – visos palyginti vėlyvos, bet naudingos. Midus tarsi alaus pagerinimas. Midus pagal alkoholio kiekį analogiškas alui. Kuo jie skiriasi? Midus – medus, bitės, oras, o alus – žemė (grūdas, uoga). Midų gamino medžiotojai ir bitininkai. Alų – aludariai žemdirbiai. Tačiau seniausias pasaulio alus buvo gaminamas iš grūdų salyklo su medumi. Gėrimuose buvo naudojami laukiniai uoginiai augalai: ieva, sedula, šermukšnis, putinas. Kaip augalinis priedas, kuris leido užkonservuoti gėrimą –pelkinis gailis, pajūrinis sotvaras, o apynys gana vėlyvas.

Kodėl midus išnyko? Alus buvęs kaip vanduo. Alaus žmogus išgerdavo daugiau nei vandens. Alus nesusidūrė su kitais konkurentais kaip midus (su vynu ir degtine). Pirmieji vynai buvę labai saldūs. Žalias vynas greičiausiai buvęs pakitęs midus. Pigesni gėrimai, tokie kaip degtinė, išstūmė midų tarp valstiečių XIV–XV a.

Tiesiogiai knygos pavadinimas susijęs su vaišių dainomis. *Žydinti taurė* – kaip klestėjimo, žydėjimo metafora. *Nelaikyk taurės rankoj, nes ji pradės žydėti – perduok taurę kitam.*

Daiva labai išsamiai aprašo alaus ir midaus gamybą – tai ilgo stebėjimo, gilinimosi rezultatas. Aptariant augalų (ir uogų) kultūrinę informaciją prieinama prie bendrystės plačiąja prasme (pvz., ar žinote, kas yra *Sambariai*? Bendruomenės alus, susijęs su sėjos, derliaus nuėmimo apeigomis). Gėrimas virsta nusigėrimu, kai prarandamas bendruomeninis klodas. Midaus gaminimo tradicijas esame praradę, bandoma jas atkurti. Turime XVI a. midaus darymo receptą (kitų tokių senų receptų nerasta).

Kultūros kronika

Kovo 5 d. galerijoje „DUREV Events“ Paryžiuje duris atvėrė vieno iš Lietuvos fotografijos mokyklos kūrėjų, fotomenininko Antano Sutkaus paroda „Je t’aime“ (liet. „Aš tave myliu“). Ši garsaus Lietuvos fotomenininko paroda akcentuoja meilę. Fotografo įamžinti žmonės – autentiškoje būtyje, neapsimetinėjantys ir nepozuojantys, tad ir emocijos, kurias atskleidžia šios nuotraukos, – tyros, artimos ir jautriai įkūnijančios mūsų žmogiškąją egzistenciją. Šiais laikais, kai tikrumo jausmą pasiekti vis sunkiau, humanistinė A. Sutkaus fotografija išlieka kaip niekad aktuali ir svarbi.

Menininko Julijono Urbono futuristinis minties eksperimentas „Planeta iš žmonių“ pirmą kartą Škotijos publikai pristatytas Edinburgo šiuolaikinio meno galerijoje „Collective“. Su astrofizikais vystomos interaktyvios meno–mokslo studijos „Planeta iš žmonių“ ašis – specialiai suprojektuoti šeši trimačiai skeneriai, kurie perkelia lankytojų kūnus į 3D astrofizikos simuliaciją ekranuose ar projekcijose. Ten kūnai katapultuojasi į kosmosą – Lagranžo tašką, kuriame nėra gravitacijos, – ir jungiasi į savotišką gniutulą – planetą iš žmonių. Parodos lankytojai „Collective“ galerijoje Edinburge gali observatorijos kupole matyti, kaip nesvarumo būsenoje kūnai susilieja vieni su kitais ir formuoja naują dangaus kūną.